

یادنام...

معماری از تبار شهرستانی‌ها

سیدمحمدعلی شهرستانی (۱۳۱۱ - ۱۳۸۹ ش.)

سیدحسن حسینی*

دکتر مهندس سیدمحمدعلی شهرستانی، فرزند میرزا محمد صالح شهرستانی، در ۲۳ ربیع‌الاول ۱۳۵۱ ق. (۱۳۱۱ ش.) در کربلا چشم به دنیا گشود. وی یکی از مشاهیر معاصر خاندان موسوی شهرستانی است (هدو، رائد العماره...، ۱۳).

کربلا سپری شد. علوم اسلامی رایج در حوزه‌ها، تا سطح درس خارج را از محضر آیت‌الله سیدهبه‌الله شهرستانی و شیخ‌محمدرضا حائری و دیگر اساتید فراگرفت (همو، محمدعلی الشهرستانی، ۳۳).

پس از آن به آموزش علوم جدید در بغداد پرداخت و سپس به انگلستان رفت و دکترای مهندسی را از معروف‌ترین دانشگاه‌های انگلستان به دست آورد و پس از مراجعت به عراق، با تشکیل شرکتی به کارهای مهندسی پرداخت. به موازات آن، به اجرای برنامه‌های علمی - مهندسی در کشورهای مختلف از جمله: ایران، عراق، مالزی و عربستان اقدام نمود.

شهرستانی پس از انحلال حکومت جمهوری در عراق، در سال ۱۳۳۷ ش. راهی ایران شد و ابتدا در تهران ساکن و به همکاری با یک شرکت ساختمانی مشغول گردید. پس از مدتی به دلیل اختلاف، همکاری با آن شرکت را قطع نمود

(هدو، رائد العماره، ۶۱).

شهرستانی در سال ۱۳۴۰ ش. به مشهد آمد و طرح توسعه بقعه مطهر رضوی را از تیرماه آن سال آغاز نمود. فاصله دیوار غربی بقعه تا ضریح مطهر ۸۵ سانتی‌متر بیش‌تر نبود و برای زوار ایجاد فشار و زحمت می‌کرد (میرنیا، ۳۰۲). برداشتن دیوار غربی کار بسیار دشواری بود. یک چهارم بار گنبد مطهر نیز بر روی این دیوار قرار داشت. برای برداشتن دیوار لازم بود یک پل مستحکم و اساسی ایجاد گردد تا بتواند فشار گنبد را تحمل کند و در ضمن هیچ‌گونه خدشه‌ای به ساختمان بقعه وارد نگردد (شهرستانی، ۱۱۵). از طرف دیگر امکان فرق کردن حرم مطهر و جلوگیری از رفت و آمد زوار نیز وجود نداشت. مهندس شهرستانی با طرحی که پی‌ریزی نمود، ابتدا دو ستون اصلی در دو طرف دیوار با عمق کافی برپا کرد. سپس دو ستون کمکی مابین این دو ستون قبلی ایجاد نمود و بر روی این ستون‌ها پل بتون آرمه احداث نمود و از این طریق فشار گنبد بر روی این ستون‌ها و پل بتونی قرار گرفت. پس از آن دیوار ضخیم ۲۸۰ سانتی‌متری غرب بقعه را بدون اینکه آسیبی به گنبد و ساختمان بقعه وارد گردد، برداشت و فاصله ۸۵ سانتی‌متری را به ۳۰۰ سانتی‌متر ارتقا داد و فضای حرم را برای زوار توسعه بخشید. کاشی‌کاری‌ها و محراب معرق گرانبهایی که بر دیوار نصب بود، بدون هیچ‌گونه آسیبی از محل خود برداشت و در دیوار جدید نصب نمود. ایشان طی مقاله‌ای جزئیات این عملیات را در نشریه نامه آستان قدس نوشته است (شهرستانی، ۱۱۵ - ۱۲۰؛ میرنیا، ۳۰۲ - ۳۰۳).

این اقدام وی موجب شگفتی و تحسین مهندسان و کارشناسان بین‌المللی قرار گرفت. این درحالی بود که قبل از انجام این کار مهندسان خارجی، از جمله ژاپنی‌ها انجام آن را غیرممکن می‌دانستند (خسروشاهی).

پس از پایان کار که بدون هیچ‌گونه حادثه‌ای انجام گرفت، باتمانقلیج، متولی وقت، بعد از بررسی نظریات کارشناسان خارجی، دکتر شهرستانی را خواست و با تندی با وی برخورد کرد و گفت: «تو باعث شده‌ای که گنبد به‌زودی خراب شود و!...» توضیحات علمی و فنی شهرستانی اثر نداشت و باتمانقلیج دستور بازداشت او را صادر کرد. پس از مدتی چون هیچ‌گونه خدشه‌ای در اصالت و استحکام ساختمان گنبد و بقعه دیده نشد، او را آزاد کردند (هدو، رائد العماره، ۷۷؛ خسروشاهی).

یکی دیگر از اقدامات شهرستانی در مشهد تکمیل ساختمان ایستگاه راه آهن مشهد در سال ۱۳۴۵ ش. بود. ظاهراً شرکت انگلیسی برای تکمیل این پروژه یازده میلیون تومان پول

* کارشناس ارشد تاریخ و پژوهشگر گروه تراجم و انساب بنیاد

پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی

hoseyny.darrud@gmail.com

می‌خواست، ولی شهرستانی فقط با یک میلیون تومان این ساختمان را به اتمام رساند (هدو، رائد العماره، ۶۱ - ۶۲). پس از آن شهرستانی به عراق بازگشت. مدتی طول نکشید که به علت فشارهای دولت بعث عراق، به انگلستان مهاجرت کرد. وی پس از سقوط رژیم بعث در سال ۱۳۸۲ ش. به عراق بازگشت و تمام همّت و سعی و کوشش خود را در تکمیل و بازسازی بناهای عتبات عالیات به کار گرفت (خسروشاهی). او صحن حرم امام حسین(ع) را مسقف نمود و صحن دومی، در زیرزمین صحن موجود احداث نمود و سه زائرسرای بزرگ در اطراف حرم برای اقامت زائران حسینی تأسیس کرد (هدو، رائد العماره الاسلامیه، ۲۱۴). او توسعه حرم امامان را در کاظمین با برداشتن ستون‌هایی که گنبد را نگهداری می‌کردند و اجرای طرح صحن جدید در آن مکان شریف را به عهده گرفت (همان، ۲۲۷). در نجف اشرف مراکز و امکانات رفاهی و بهداشتی برای زوّار تعبیه نمود. بازسازی اساسی بارگاه امامان در سامرا، پس از تخریب به دست وهّابیان و بعثی‌ها، به دستور مستقیم آیت‌الله سیستانی از آخرین برنامه‌های او بود (همان، ۲۳۴ - ۲۴۰). شهرستانی در آخرین روزهای عمر شریفش به رغم کهولت سن با جدّیت تمام در اجرای طرح بازسازی بارگاه امامان در سامرا می‌کوشید. وی سرانجام طی سفری به تهران، در نهم اسفند ۱۳۸۹ ش. در بیمارستان خاتم‌الانبیا درگذشت و طبق وصیتش، در کربلای معلی به خاک سپرده شد (خسروشاهی).

منابع:

خسروشاهی، سیدهادی. یاد و خاطره‌ای از دکتر سیدمحمدعلی شهرستانی، مؤسس دانشگاه بین‌المللی علوم اسلامی. پایگاه اطلاع رسانی استاد سیدهادی خسروشاهی.
شهرستانی، محمدعلی. «توسعه حرم مطهر». نامه آستان قدس. ش ۲۰، ۱۳۴۴ ش.
گوشه‌ای از زندگی پربرکت فقید سعید دکتر سیدمحمدعلی شهرستانی. پایگاه اطلاع‌رسانی مؤسسه جهانی سبطين عليهماالسلام. ۶ مارس ۲۰۱۱ م.
میرزیا، سیدعلی. (۱۳۷۳). وقایع خاور ایران. مشهد. نشر اردشیر.
هدو، حمید بن حمید. (۱۴۳۲ق) رائد العماره الاسلامیه، السیدمحمدعلی شهرستانی. مرکز النجف للثقافة و البحوث.
همو، محمدعلی شهرستانی. (۲۰۱۲ م.). الانسان، المصلح، المفکر و رائد العماره الاسلامیه. منشورات الجامعة العالمیة للعلوم الاسلامیه. لندن.